

Mõningaid tähelepanekuid Johannes Aaviku kirjanduslikust prantsuse-orientatsioonist ja tõlketegevuse spetsiifikast

Kaia Sisask

Noore Johannes Aaviku isiklikud sümpaatiad prantsuse kirjanduse vallas on ehk kõige selgemini defineeritud tema „Ruthis” ja pole põhjust arvata, et Ruthi sümpaatiad poleks ka Aaviku enese omad. Sinna kuuluvad Gustave Flaubert, vennad Goncourt’id, Guy de Maupassant, Paul Bourget, Sully Prudhomme. Aaviku kirjadest Friedebert Tuglasele (Vihma 1990) ilmneb püsivam huvi Joris-Karl Huysmansi vastu, rohkem küll stiili kui sisu poolelt. Aavik on ise rõhutanud, et tema huvidel pole erilist ühist nimetajat – kui näiteks Huysmans meeldib talle stiililt, siis Bourget psühholoogilise sügavuse poolest. Võiks ehk öelda, et Aavikut iseloomustabki selline heas mõttes „diletantism”, nagu seda mõistsid prantsuse dekadendid ja mida esindas teiste seas Ernest Renan.

Aaviku huvi Renani vastu vääriks põhjalikumat uurimist, sest see oli üsna püsiv ning ta on seda maininud mitmel pool, nii essees „Ruth”, kus nimitegelase eeskujuks on „Renani diletantsimus, mis kõige vastu huvitust tunneb” (J. Randvere 1909: 58), kui ka oma arutlustes prantsuse stiili üle (Aavik 1910/11), kuid ka puhtalt keelealastes artiklites. Küllap on Aavik saanud Renani artiklist „De l’origine du langage” (1848) mõjutusi ka oma tõukäsitlusele (vt Renan 1958, Aavik 1912). Kuid nagu ta ka „Ruthis” rõhutab, ei välista laiahaardelisus sügavamaid teadmisi mõnes konkreetses valdkonnas. Tänapäeva vaatepunktist võiks Aaviku prantsuse huvides siiski leida sellise ühisnimetaja nagu panustamine autoritele, keda praegu peetakse aegunuks. Kui võrrelda näiteks Villem Grünthaliga, kes prantslastest uuris enim Verlaine’i, või Tuglasega, kelle püsiv lemmik oli Flaubert, või Johannes Semperiga, kes kõige rohkem tegeles André Gide’i loominguga, siis võib tõepoolest küsida, kas eelnimetatud nooreestlastel oli nii palju parem vaist püsiväärtuste suhtes. Ei saa ka päriselt arvata, nagu oluks Aavikul mingid sügavamad, ekstreemsemad huvid, mis läksid kaugemale etableerunud autoritest, sest nii Renan, Bourget kui ka Huysmans seisid omal ajal siiski kirjanduse esirinnas. Eelnimetatud suundumus tuleb ilmsiks ka Aaviku huvis Maupassant’i vastu, keda tänapäeval hinnatakse rohkem realistlike novellide kui õudusjuttude autorina, kuid Aavikut huvitas just viimane aspekt Maupassant’i loomingust.

Aja jooksul Aaviku sümpaatiad siiski muutuvad. 11. juunil 1922 kirjutab ta Tuglasele: „Kõik tuleb sellest, et mul viimaseil aastail on kujunend hoopis teine kirjanduslik ideaal, mida mitte enam ei rahulda endised lemmikud: ei Baudelaire, Huysmans, d’Annunzio j.m. Olen saand nagu liig läbinägijaks, näen nende puudused, nende teatava sisemise tyhjuse. Ainult nende stiil meeldib veel, kuigi mitte enam [nii] värskelt kui alguses. [---] On igatsus mingi uue, soliidima, tõsisema, aga ometi esteetiliselt peenemaitselise kirjanduse järele, kus muidugi ka võib ette tulla mänglevust, erootikat, kas või pornograafiatki. Peaks aga olema teine tagapõhi, teine hingelaad. Mingi romantismiga, koguni paiguti idealismiga käsitet realism. Ja

tehnika puhas, peen, kui võimalik virtuooslik. Kuid vastik on ulakas, cafélik, pohmeluslik ja seejuures hõre vaimulaad ühes lohaka tehnikaga.” (Vihma 1990: 154.)

Ka sümbolistid Verlaine, Mallarmé ja Rimbaud jäävad Aavikule vaid põgusaks, peagi läbitud perioodiks. Siin sarnaneb Aavik Semperiga, kes oma „Mälestustes” samuti räägib sellest, kuidas sümbolistid teda kuigi kaua kõita ei suutnud: „Sööstsin nimelt ülepeakaela sümbolismi uurimisse, peaaegu unustades ülikooliõpingud. [---] Veerisin Mallarmé mõistatuslikke värsiridu, lootes sealt kes teab mis saladusi välja kookida. [---] suure õhinaga lugesin mõnda Vielé-Griffini, Stuart Merilli või Gustave Kahni või tosinat muid sümboliste, kuigi nad lõppude lõpuks mulle suurt midagi ei andnud. Laforgue vähemalt lõbustas oma huumori ja satiiriga, Rimbaud oma kujude ilutulestikuga, Verhaeren oma hullusega. [---] Baudelaire raius oma spliini marmorisse ja see jättis mind külmaks. Mallarméd aga sõõrutasin kaua kui ahtrat lehma.” (Semper 1978: 178.) Tõlkijana alustab Aavik aga just nimelt Baudelaire’ist ja sümbolistidest „Noor-Eesti” I ja III albumis. Artiklis „Charles Baudelaire ja dekadentism” kiidab Aavik dekadentlust stiili poolelt (just nagu Huysmansigi), kuid on sisulise, moraalse külje suhtes vägagi reserveeritud (Aavik 1905). Võib vaid oletada, kui siiras oli Aavik oma väljendatud seisukohtades. Kas polnud selline tutvustus juba iseenesest koos Baudelaire’i „Raibe” tõlkega piisavalt provotseeriv, mistõttu Aavik jäi oma moraalsetes hinnangutes pigem ettevaatlikuks? Võimalik aga, et dekadentluse paheline aspekt teda tõepoolest ei huvitanud.

Legendaarsel „Prantsuse buketil” „Noor-Eesti” III albumis on kolm tõlkijat: lisaks Aavikule Gustav Suits ja Villem Grünthal (vt Prantsuse... 1909). Kõige vabamalt käib originaaltekstiga ümber Suits, kes ei kõhkle vahetamast värsiridade järjekorda, tegemast väljajätteid ning isegi muutmast Verhaereni riimilist luuletust „Là-Bas” (samas, 79–80) vabavärsiliseks. Grünthalit iseloomustab tõlgete allutamine omaenese originaalsele stiilile ja arhailisele sõnavarale (samas, 79–81).

Vaadeldes lähemalt Aaviku tõlkeid, tuleb ilmsiks teisigi nooreestlasi iseloomustav tendents pöörata oma teoreetilistes sõnavõttudes tähelepanu ühtedele asjadele, praktikas aga hoopis teistele. Aavikut, kes teoreetikuna huvitub sümbolismi või dekadentluse puhul vormist rohkem kui sisust, iseloomustab tõlkijana just sisuline täpsus, mis luuletuste puhul tuleb sageli vormi ja prosoodia arvelt. Ainsad suuremad sisulised asendused on luuletuse „La Charogne – Raibe” tõlkes (Prantsuse... 1909: 76–77) kuuenda salmi kaks viimast värssi – originaalis võrreldakse kihisevat raibet „või nagu tuulamissarjas ühtlase rütmiga keegi raputaks viljateri”, tõlkes on aga „või nagu mesipuu, mis kihab, võimsalt elab / või lehte kahin kõrges puul.” Rimbaud’ luuletuses „Sensation” on värsirida „*Mais l’amour infini me montrera dans l’âme*” („lõpmatu armastus mul tõuseb hinge”) tõlgitud Aavikul „kuid tume igatsus mul tõuseb hingesse” (samas, 78), mis ei seostu eriti luuletuse üldise, õnneliku ja kerget meeleolu kuulutava tonaalsusega. Albert Samaini luuletuse „Dilection” („Meeldivus”) tõlge (samas, 78) näitab, et tõlkija peab oluliseks sümbolismi filosoofiat kui suuremat tervikut. Samain jätkab oma luuletuses sümbolistidele olulist vastavuste teemat – helid, värvid, puudutused jm meelelised aistingud on omavahel vastavuses. Algul näib Aavik need vastavused elimineerivat, tõlkides esimese värsirea, kus originaalis on juttu nii helidest kui

värvidest („*Les sons, les couleurs frêles*”), üksnes nägemisaistinguteks („Mull’ meeldib häma - rus ja õrnad, pehmed toonid”), kuid kompenseerib selle kolmandal real „siid, vesi, silmad, juuks, ja hääl, mis kallistab,” mida originaalis pole, kuid millega ta taastab kaduma läinud helilise aspekti (minu sõrendus – K. S.).

Kuigi Aaviku tõlked on täpsed detailides, ei saa päris sama väita tõlke kui terviku kohta, sest vahel jätab Aavik tõlkimata seda, mida ta vajalikuks ei pea. „Raibe” tõlkes näiteks puuduvad 3. ja 8. salm, mõlemad üsna abstraktsed ja luuletuse üldidee seisukohalt ehk mitte nii olulised. Nii räägib kolmas salm elementide loodusele tagasi andmisest ja kaheksas salm ütleb: „Vormid kadusid, said veel vaid unedeks / Kui visand, mis aeglaselt valmib, / Ununud lõuendi peal, mida kunstniku käsi lõpetab / Veel ainult mälu järgi” [minu vaba tõlge – K. S.]. Mis puudutab aga eelnimetatud tõlkeluuletuste vormi, siis prantsuse luulele üliolulist mees- ja naisriimide vaheldumist ei järgi Aavik üldse ja ka riimid on sageli üsna kohmakad (*janunenud/kaldunenud/kõdunenud; lainetab/kallistab; toonid/jooned*) („Dilection – Meeldivus”). Nii et kuigi Aavik ise tutvustab sümbolismi eesti lugejale artiklis „Charles Baudelaire ja dekadentismus” kui midagi, „mis lugejas tumedaid, uduseid, muusikale sarnaseid tundeid püüab äratada” (Aavik 1905: 195), ei näi ta musikaalsusele nimetatud tõlgetes erilist tähelepanu pöörvavat.

Kuigi Aavik püüab end oma avaldustes dekadentlusest distantseerida, propageerib ta seda ometi oma tõlketgevuse kaudu. Olgu vahemärkusena öeldud, et *dekadentlus* ja *sümbolism* olid nooreestlaste ja nende lugejaskonna meelest veel üsnagi sarnased mõisted. Kuna prantsuse dekadentide eluhoiaku juurde kuulub ka diletantism, siis siit saame Aaviku huvide määratlemisel teatava ringi, kus üks autor seostub teisega. Paul Bourget, kelle teemal Aavik kaitses väitekirja, oli suuresti mõjutatud diletantismi eestkõnelejust Renanist. Samas viib prantsuse dekadentlus ikka ja jälle tagasi Baudelaire’i juurde ja Baudelaire’i üks lemmikkirjanikke oli teatavasti Edgar Allan Poe. Poe n-ö prantsuse vaste on jällegi Maupassant oma õudusjuttudega, mida Aavik on arvukalt tõlkinud. Aaviku Poe-tõlked on tänapäeval kindlasti tuntumad kui tema tõlked prantsuse kirjandusest. Siiski, teades nooreestlaste valdavat prantsuse-orientatsiooni, võiks küsida, kas ei jõudnud huvi Poe vastu nendeni ikkagi just Baudelaire’i vahendusel.

Järgnevalt püüangi mõningate näidete abil demonstreerida, et Aavik kasutas Poe novellide tõlkimisel sageli Baudelaire’i abi. Sellega ei taha ma väita, nagu oleks Aavik tegelnud kaudtõlkega, pigem võiks järeldada, et kuna Aaviku inglise keel polnud väga hea, nagu ta ise oma kirjades Tuglasele väidab, kasutas ta Baudelaire’i tõlget pigem enese kontrollimiseks, ületades vahel siiski originaalkeelest tõlkimise rangelt korrektseid piire. „Poe tõlkimine saaks mulle päälegi õige raske ja aega kulutav töö olema,” kirjutab Aavik Tuglasele 27. mail 1909, jätkates: „Juba inglise keel ise teeb palju tüli, sest et sõnaraamatut tuleb tarvitada, ja pääle selle tahan teksti kahe tõlkega, prantsuse- ja saksakeelsega võrrelda.” (Vihma 1990: 16–17.) Aaviku varasemates Poe-tõlgetes on ilmselgeid Baudelaire’i jälgi raskem tuvastada, küll aga on neid leida hilisemates, 1926. aastal ilmunud tõlkekogumikus.

Järgnevad näited on võetud tekstis esinemise järjekorras:

3) kogumikus „Valit novellid III” ilmunud E. A. Poe novellidest „Ovaalne portree” (Poe 1926: 94–97) ja „Amontillado vaat” (samas, 60–67);

1) kogumikus „Oeuvres complètes d’Edgar Poe” ilmunud novellidest „Le Portrait ovale” (Poe 1938: 275–277), „La barrique d’amontillado” (samas, 225–228);

2) kogumikus „The Complete Tales and Poems of Edgar Allan Poe” ilmunud novellidest „The Oval Portrait” (Poe 1965: 290–292), „The Cask of Amontillado” (samas, 274–279).

1. Sõnade järjekord: *süngus-suurepärasmus / suurepärasmus-süngus*

1) ...*was one of those piles of commingled gloom and grandeur*

2) ...*était un de ces batiments mélange de grandeur et de mélancolie*

3) ...oli üks neist ehitusist, suurepärasuse ja sünguse segu

2. Sõnade järjekord: *lagunenud ja antiikne / antiikne ja lagunenud*. Mitmus/ainsus: *olid/oli*

1) *Its decorations were rich, yet tattered and antique.*

2) Sa *décoration était riche, mais antique et délabrée.*

3) Selle kaunistus oli rikkalik, aga vanaaegne ja ränstund* (*vanadusest lagunemas)

3. Sõnavalik: *meeleolukas (spirited) / stiilne*

1) ...*of ...very spirited modern paintings ...*

2) ...*de peintures modernes, pleines de style*

3) ...ühes tavatu suure arvu modernstiilis maalingutega

4. Täiend teise põhisõna juures: *kuldne arabesk / kuldne raam*

1) ...*in frames of rich golden arabesque.*

2) ...*dans de riches cadres d’or d’un gout arabesque.*

3) ...toredais arabeskiseis kullat raames.

5. Tegusõna/nimisõna: *tahtis kritiseerida ja kirjeldada / sisaldas hinnangud ja kirjeldused*

1) ... which purported to criticise and describe them.

2) ... *qui en contenait l’appréciation et l’analyse.*

3) ... mis sisaldas nende hinnangud ja kirjeldused.

6. Lauseehitus

1) ... *much in the style of the favourite heads of Sully.*

2) ... *beaucoup de la manière de Sully dans ses têtes de prédilection.*

3) ... rohkesti Sully laadi ta lemmikpäades.

7. Sõnavalik: *iseärasused (peculiarities) / üksikasjad. 1 põhisõna / 3 põhisõna*

- 1) ... *the peculiarities of the design, of the vignetting, and of the frame...*
- 2) ... *les détails du dessin, le style de vignette, et l'aspect du cadre ...*
- 3) ... joonistuse üksikasjad, vinjettstiil ja raami laikimus ... [väljanägemine. – K.S.]

8. Sõnavalik: *pea kohalt (from overhead) / laest*

- 1) ... *the light dripped ... only from overhead.*
- 2) ... *la lumière filtrait ... seulement par le plafond.*
- 3) ... valgust nõrgus ... ainult ylalt laelt.

9. Lause järjekord:

- 1) *The thousand injuries of Fortunato I had borne as best as I could...*
- 2) *J'avais supporté du mieux que j'avais pu les mille injustices de Fortunato...*
- 3) Olin, niihästi kui võisin, ära kannatand tuhandeid ylekohtuid Fortnato poolt...

10. Aeg: olevik/minevik

- 1) *I must not only punish ...*
- 2) *Je devais non seulement punir...*
- 3) Ma ei pidand mitte yksi karistama ...

11. Sõnavalik: *nagu oli mu soov / oma harjund kombe järele*

- 1) *I continued, as was my want, to smile in his face...*
- 2) *Je continuai, selon mon habitude, à lui sourire en face...*
- 3) Jälvasin [s.t jätkasin – K. S.] oma harjund kombe järele talle näkku naeratelema ...

12. Kaks lauset / üks lause

- 1) *Few Italians have a true virtuoso spirit. For the most part their enthusiasm ...*
- 2) *Peu d'Italiens ont le véritable esprit de connaisseur; leur enthousiame...*
- 3) Väheseil itaallasil on tõelist asjatundja-vaimu; suurimalt osalt nende vaimustus johtub ...

13. Lauseehitus: asesõnade prantsuspärane rohkus

- 1) ... *and I bought largely whenever I could.*
- 2) ... *et j'en achetais considérablement toutes les fois que je le pouvais.*
- 3) ... ja ma ostsin neid rohkesti, iga kord kui seda võisin.

14. Sõnavalik: *ülim soojus (excessive warmth) / südamlük soojus*

- 1) *He accosted me with excessive warmth...*
- 2) *Il m'accosta avec une très chaude cordialité...*
- 3) Ta astus mu juure väga südamlikul soojusel...

15. Väljend: *satisfy [curiosity] / selgusele jõudma*

- 1) *And I must satisfy them.*
- 2) *Et je veux les tirer au clair.*
- 3) Ma tahan nende kohta selgusele jõuda.

16. Väljend: *hõivatud (engaged) / kuhugi kutsutud*

- 1) *As you are engaged...*
- 2) *Puisque vous etes invité quelque part...*
- 3) Na* (*kuna) te olete kuhugi kutsutud...

17. Lauseehitus: *Mõned rumalad peavad / ja ometi on rumalaid, kes ... peavad*

- 1) *And yet some fools will have it that his taste is a match for your own.*
- 2) *Et cependant il y a des imbéciles qui tiennent que son gout soit égal au votre.*
- 3) Ja ometi on rumalaid, kes tema maitset peavad teie omaga võrdseks.

18. Grammatiline vorm: *pannes ette / panin ette*

- 1) *Putting on a mask of black silk...*
- 2) *Je mis un masque de soie noire...*
- 3) Panin endale ette mustast siidist maski...

19. Sõnavalik: *trepj jalamini (foot of the descent) / viimse astmeni*

- 1) *We came at length to the foot of the descent...*
- 2) *Nous atteignimes enfin les derniers degrés...*
- 3) Jõudsime viimaks viimse astmeni...

20. Sõnavalik: *web-work/tikand*

- 1) *...observe the white web-work...*
- 2) *...observez cette broderie...*
- 3) ...pane tähele seda valget tikandust...

21. Sõnavalik: *filmy/klaasistunud.*

- 1) *...two filmy orbs...*
- 2) *...deux globes vitraux ...*
- 3) ...kahe klaasistund silmamunaga ...

22. Sõnade arv 15/12 ja kõla

- 1) Ugh! ugh! ugh! – ugh! ugh! ugh! – ugh! ugh! ugh! – ugh! ugh! ugh! – ugh! ugh! ugh!
- 2) Euh! euh! euh! – euh! euh! euh! – euh! euh! euh! – euh! euh! euh! – euh!
- 3) Öh! öh! öh! – öh! öh! öh! – öh! öh! öh! – öh! öh! öh! – öh!

23. Sõna asendus: us/teid

- 1) *A draught of this Médoc will defend us from the damps.*
- 2) *Un coup de ce médoc vous défendra contre l'humidité.*
- 3) Sõõm seda medoc'it kaitseb teid kylma vastu.

24. Sõnavalik: Good/ilus

- 1) „Good!” he said.
- 2) Fort beau! dit-il.
- 3) „llus!” ytlas ta.

25. Lauseehitus: ümbritsevad seinad / seinad, mis ümbritsesid

- 1) *...one of their circumscribing walls of solid granite.*
- 2) *...l'un des murs de granit massif qui délimitaient ensemble.*
- 3) ...yks paksust graniidist myyridest, mis kogudikku ymbritsid.

26. Kirjaliik: üks sõna kursiivis / kogu lause kursiivis

- 1) It was *not* the cry of a drunken man.
- 2) *Ce n'était pas le cri d'un homme ivre!*
- 3) See ei olnud joobnud mehe kisa.

Üldistades võiks öelda, et a) kõige rohkem esineb prantsuse keele kasutamist üksiku sõna asendamises sõnaga, mis vastab pigem prantsuse kui inglise keelele (vahel on tegu täiesti teistsuguse sõnaga, vahel stiilinüansiga); b) tõlge eelistab vältida kontraheerunud lauseid ja kasutada pigem kõrvallauseid (vrd „ümbritsev müür”, „müür, mis ümbritses”); c) sõnajärjekord on prantsuspärane; d) lause sarnaneb vormiliselt (sõnade arv lauses või lausete arv) prantsuse tõlkega. Mõnikord on üsna ilmselt näha inglise originaali ja prantsuse tõlke paralleelset kasutamist, mis annab segalauseid nagu juba eespool osaliselt toodud näites:

... the peculiarities of the design, of the vignetting, and of the frame, must have instantly dispelled such idea ...

... les détails du dessin, le style de vignette, et l'aspect du cadre auraient immédiatement dissipé un pareil charme ...

... joonistuse üksikasjad, vinjettstiil ja raami laikimus* (*väljanägemine) pidid kohe peletama selle mõtte...

Igal juhul on kindel, et Aavik tunneb hästi ja kasutab Baudelaire'i tõlgitud Poe novellide kogumikku „Oeuvres complètes d'Edgar Poe”, millel on Baudelaire'i eessõna, mida ta samuti kasutab Keeleuenduse Kirjastikus avaldatud Poe novellide järelsõnas (vt Poe 1995). Ise viitab Aavik

Baudelaire'i rollile novelli „Tulihobu” tõlke puhul (Poe 1924: 6). Nimelt on Poe'l selles novellis üks üsnagi vigane prantsuskeelne tsitaat, mille Aavik paneb oma tõlkesse Baudelaire'i poolt parandatud kujul ja juhib sellele allmärkuses ka tähelepanu, öeldes: „See prantsuskeelne tsitaat on siin Baudelaire'i poolt parandet kujul, kes oma tõlke sellekohases alamärkuses ütleb: „Ma ei tea, kes on selle eriskummalise ja tumeda teksti autor; siiski olen julgend seda kergelt parandada, tehes ta kohaseks jutustuse mõttele. Poe tsiteerib vahel pääst ja väärsti.”” (Aavik 1924: 6.) Sama väljande lõpus leiduvas kirjutises „Keele kohta” ütleb Aavik oma tõlketgevuse teemal järgmist: „Veel enam: tõlkijal oli auahnus, võib-olla liig hulljulge, viia see Poe tõlge nii kõrgele täpsuse, tiheduse ja peenuse suhtes, et see oleks võrdne mis tahes kultuurkeelega hääle tõlkele (näit Baudelaire'i prantsuskeelsele)” (Aavik 1924: 53). Ka oma märkustes keele kohta 1926. aasta „Hirmu ja õuduse juttude” kogumiku lõpus rõhutab ta, et on saavutanud paljudes lausetes lühiduse, mis paiguti ületab isegi originaali enda ja loeb selle tõestuseks kokku koguni täheruumid ühes ingliskeelses lauses ja selle eesti tõlkes (Aavik 1926: 128). Eeltoodud põgusate näidete puhul oli küll enamasti tegu just prantsuse keele mõjul pikemaks venitatud lausetega, mida vahetult inglise keelt järgides oleks saanud öelda lühemalt, kuid jäägu siin edaspidiseks mõtlemisruumi nii Aaviku paradokside kui teistegi nooreestlaste ideede ja tegevuse mõningate vasturääkivuste üle, mis ei takistanud nende euroopastamissioonil olemast viljakas.

Kirjandus

- Aavik, J[ohannes]** 1905. Charles Baudelaire ja dekadentism. – Noor-Eesti I. [Tartu]: Kirjanduse Sõprade kirjastus, lk 194–200.
- Aavik, Johannes** 1912. Germani ja Romani kultuur. – Eesti Kirjandus, nr 2, lk 62–72.
- Aavik, J[ohannes]** 1905. Charles Baudelaire ja dekadentism. – [Tartu]: Kirjanduse Sõprade kirjastus, lk 194–200.
- Aavik, Joh[annes]** 1910/11. Prantsuse stiili iseäraldustest. – Noor-Eesti, nr 5/6, lk 617–622.
- [Aavik, Johannes]** 1924. Keele kohta. – Edgar Allan Poe, Valit novellid II. (Hirmu ja õuduse jutud 14). Tlk Joh. Aavik. Tartu: Istandik, lk 53–56.
- [Aavik, Johannes]** 1926. Keele kohta. – Edgar Allan Poe, Valit novellid III. (Hirmu ja õuduse jutud 18). Tlk Joh. Aavik. Tartu: Istandik, lk 125–131.
- Poe, Edgar Allan** 1924. Tulihobu. – Edgar Allan Poe, Valit novellid II. (Hirmu ja õuduse jutud 14). Tlk Joh. Aavik. Tartu: Istandik, lk 5–16.
- Poe, Edgar Allan** 1926. Valit novellid III. (Hirmu ja õuduse jutud 18). Tlk Joh. Aavik. Tartu: Istandik.
- Poe, Edgar Allan** 1995. Novellid. Tallinn: Johannes Aaviku Selts.
- J. Randvere [Johannes Aavik]** 1909. Ruth. – Noor-Eesti III. [Tartu]: Noor-Eesti, lk 18–74.
- Renan, Ernest** 1958. Oeuvres complètes VIII. Paris: Calmann-Lévy.

Semper, Johannes 1978. Mälestused. Tallinn: Eesti Raamat.

Vihma, Helgi (koost) 1990. Kultuurilugu kirjapeeglis. Johannes Aaviku & Friedebert Tuglase kirjavahetus. Tallinn: Valgus.

Poe 1938 = Oeuvres complètes d'Edgar Poe. Paris: Gibert Jeune.

Poe 1965 = The Complete Tales and Poems of Edgar Allan Poe. New York: The Modern Library.

Prantsuse... 1909. = Prantsuse bukett. – Noor-Eesti III. [Tartu]: Noor-Eesti, lk 75–82.

Kaia Sisask – on lõpetanud 1990. aastal Tartu Ülikooli prantsuse filoloogina. Tallinna Ülikooli võrdleva kirjandusteaduse doktorant, prantsuse keele ja kultuuri lektor. Tõlkinud prantsuse ilu- ja sotsiaalteaduslikku kirjandust (Foucault, Lévinas, Lévi-Strauss, Bachelard jt); uurimistöös tegeleb prantsuse-eesti kirjandussuhetega.

E-post: kaia.sisask@tlu.ee